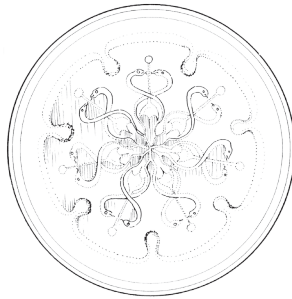

Rudolf Steiner

**ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ**
~ΤΟΜΟΣ Α~

Μετάφραση: Γαβριήλ Πανάγος

ETRA PUBLISHING

Τίτλος: **Αινίγματα φιλοσοφίας**

Τίτλος πρωτοτύπου: **Die Rätsel der Philosophie**(GA) 18

Πρώτη έκδοση: Βερολίνο 1914

Ένατη έκδοση: Ντόρναχ Ελβετίας 1985

Συγγραφέας: **Rudolf Steiner**

Μετάφραση : Γαβριήλ Πανάγος

Επιμέλεια έκδοσης: Γεράσιμος Κατραμάδος

Εξώφυλλο: Raffaello Sanzio da Urbino

ISBN:978-960-6830-48-8

Εκδόσεις ETRA®

Ευεργετών 7, Π. Φάληρο, 17563

τηλ/fax: 210 9811753

www.etra.gr, e-mail: etrapublishing@gmail.com

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή: σελ. 4

ΤΟΜΟΣ Α

Προσανατολισμός	σελ. 13
Θεώρηση του κόσμου των Ελλήνων στοχαστών	σελ. 25
Η ζωή των σκέψεων από την έναρξη της χριστιανικής μέτρησης των χρονολογιών μέχρι τον Ιωάννη Σκώτο Εριγένη	σελ. 77
Η θεώρηση του κόσμου τον μεσαίωνα	σελ. 83
Οι κοσμοθεωρήσεις των νεότερων χρόνων της εξέλιξης της σκέψης	σελ. 95
Η εποχή του Καντ και του Γκαίτε	σελ. 135
Οι κλασικοί της θεώρησης του κόσμου και της ζωής	σελ. 213
Αντιδραστικές κοσμοθεωρήσεις	σελ. 259
Ριζοσπαστικές κοσμοθεωρήσεις	σελ. 293

ΤΟΜΟΣ Β

Ο αγώνας για το πνεύμα	σελ. 335
Δαρβινισμός και κοσμοθέαση	σελ. 393
Ο κόσμος ως αυταπάτη	σελ. 435
Απόηχοι του καντιανού τρόπου σκέψης	σελ. 489
Κοσμοθεωρήσεις της επιστημονικής πραγματικότητας	σελ. 501
Νεότερες ιδεαλιστικές κοσμοθεωρήσεις	σελ. 523
Πώς βλέπει τον κόσμο ο σημερινός άνθρωπος	σελ. 559
Σκιαγραφικά παρουσιασμένη προοπτική πάνω στην ανθρωποσοφία	σελ. 621
Σύντομο βιογραφικό του R. Steiner	σελ. 658

Εισαγωγή

Το βιβλίο αυτό με τον αρχικό τίτλο *Αινίγματα Φιλοσοφίας*, δεν αποτελεί ένα έργο για την ιστορία της φιλοσοφίας του κόσμου με την συνήθη έννοια. Δεν κάνει ιστορική αναφορά των φιλοσοφικών συστημάτων αλλά ούτε και παρουσιάζει ιστορικά έναν αριθμό φιλοσοφικών προβληματισμών. Το βιβλίο αυτό προσπαθεί να προσεγγίσει κάτι πολύ βαθύτερο θα λέγαμε, πιο κοντά στους γρίφους παρά στους προβληματισμούς. Να είστε σίγουροι ότι σε αυτό το βιβλίο αναφέρονται οι φιλοσοφικές έννοιες, τα συστήματα και τα προβλήματα της φιλοσοφίας αλλά σε καμία περίπτωση δεν περιγράφεται η ιστορία τους, ... και θα μπορούσαμε να πούμε ότι όπου αναφέρεται, τότε αυτό γίνεται περισσότερο σαν σύμπτωμα και όχι ως αντικείμενο της ίδιας της έρευνας. Η ίδια η έρευνα τείνει να αποκαλύψει μια διαδικασία την οποία παραβλέπει η συνήθης ιστορία της φιλοσοφίας. Αυτή είναι η μυστηριώδης διαδικασία κατά την οποία η φιλοσοφική σκέψη κάνει αισθητή την παρουσία της στην ιστορία της ανθρωπότητας. Η φιλοσοφική σκέψη όπως αυτή ερμηνεύεται εδώ, είναι γνωστή μόνο στο Δυτικό πολιτισμό. Η φιλοσοφία που προέρχεται από την Ανατολή, έχει τις ρίζες της σ' ένα διαφορετικό είδος συνείδησης που δεν αναφέρεται σε αυτό το βιβλίο.

Αυτό που παρουσιάζεται εδώ ως μια νέα προσέγγιση, είναι η αντιμετώπιση της ιστορίας της φιλοσοφικής σκέψης, ως έκφραση της εξέλιξης της ανθρώπινης συνείδησης. Μια τέτοια αντιμετώπιση απαιτεί μια άριστη αίσθηση παρατήρησης. Δεν πρέπει να παρατηρούνται μόνο οι σκέψεις αλλά πίσω από αυτές και ο λογισμός από τον οποίο εκείνες προκύπτουν.

Προκειμένου να ακολουθήσουμε τη διακριτική περιγραφή του Steiner σχετικά με τη διαδικασία της μεταμόρφωσης αυτής της σκέψης στην ιστορία της φιλοσοφίας, θα πρέπει να θυμόμαστε ότι εκείνος βλέπει την ανθρώπινη συνείδηση σαν κάτι που εξελίσσεται. Ότι δηλαδή δεν ήταν πάντα αυτό που είναι τώρα, και αυτό που είναι τώρα δεν θα είναι το ίδιο και στο μέλλον. Αυτή είναι μια βασική αντίληψη της ανθρωποσοφίας. Η μεταμόρφωση της συνείδησης δεν περιγράφεται μόνο θεωρητικά στα ανθρωποσοφικά βιβλία του Steiner αλλά επίσης δίδεται και ένα πλήθος κατευθύνσεων που μπορούμε να συμμετέχουμε σε αυτή τη μεταμόρφωση με ενεργό τρόπο. Αυτές οι κατευθύνσεις δίδονται αναλυτικά τόσο στο βιβλίο του «*Πώς αποκτώνται γνώσεις των ανωτέρων κόσμων (GA10)*», όσο και σε συγκεκριμένα κεφάλαια του βιβλίου του «*Θεοσοφία (GA 9)*», αλλά και σε άλλα από τα ανθρωποσοφικά του βιβλία.

Η ένσταση που μπορεί να εμφανιστεί σε αυτό το σημείο είναι ότι η εφαρμογή των εννοιών που προκύπτουν από τις πνευματικές ασκήσεις, δεν είναι αποδεκτή σε ένα πεδίο αμιγούς φιλοσοφικής μελέτης, αφού κάθε έννοια που χρησιμοποιείται θα πρέπει να είναι κατανοητή με σαφήνεια και χωρίς προκαταλήψεις. Τα προηγούμενα φιλοσοφικά βιβλία του Steiner δεν φαίνεται να υποδηλώνουν τέτοιες προϋποθέσεις και τα ανθρωποσοφικά του έργα εμφανίζονται να σηματοδοτούν μια σαφή διαφορά από τα προηγούμενα.

Πράγματι είναι σημαντικό ότι τα ανθρωποσοφικά έργα εμφανίζονται μόνο μετά μια μακρά περίοδο φιλοσοφικών μελετών. Μια ματιά στη βιβλιογραφία του Steiner μάς δείχνει ότι μόνο μετά από 20 χρόνια φιλοσοφικών μελετών, βγαίνει στο προσκήνιο η ανθρωποσοφία ως επιστήμη. Οι καθαρά φιλοσοφικές εκδόσεις του ξεκινούν με το

Introductions to Goethe's Natural Scientific Writings (1883) και το *Fundamental Outline of a Theory of Knowledge Implicit in Goethe's World Conception* (1886). Στη συνέχεια ακολουθούν (από την θεωρία του για τη γνώση) το *Truth and Science* (1892) και το *Philosophy of Freedom* (1894). Αυτό το έργο παρουσιάζει με σαφήνεια την κλιμάκωση της φιλοσοφίας του Steiner και θα έπρεπε να το μελετά εκείνος που ενδιαφέρεται να αξιολογήσει σωστά τη μετέπειτα ανθρωποσοφική περίοδο. Ωστόσο ακόμη και πριν εμφανιστούν τα πρώτα του βιβλία, φαίνεται ότι κατεχόταν από την πνευματική του επιστήμη. Δεν είναι μόνο το βιβλίο του για το Νίτσε: *Nietzsche, a Fighter against his Time* (1895) και το *Goethe's World Conception* (1897) αλλά επίσης και το *World-and Life-Conceptions in the Nineteenth Century* (1900) καθώς και το *Mysticism at the Dawn of the Modern Age and Its Relation to Modern World Conception* (1901), που θα μπορούσαν να κατανοηθούν ως απλές ιστορικές περιγραφές.

Με το επόμενο έργο του Steiner φαίνεται ότι μπαίνουμε σε ένα εντελώς διαφορετικό κόσμο. Με το *Christianity as Mystical Fact and the Mysteries of Antiquity* μπαίνουμε ξεκάθαρα στην περίοδο έναρξης μιας σειράς ανθρωποσοφικών έργων. Τα έργα του όπως το *Θεοσοφία* (1904), το *Πως αποκτώνται γνώσεις των ανωτέρων κόσμων* (1905/08) και το *Απόκρυφη Επιστήμη* (1910), θα μπορούσαν να είχαν γραφτεί μόνο από έναν αποκρυφιστή (με ανώτερο επίπεδο συνείδησης) και δεν θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι είναι το αποτέλεσμα ή η συνέχεια των προηγούμενων βιβλίων του.

Για τον απλό αναγνώστη θα μπορούσε να φανεί ότι στο ξεκίνημα του αιώνα υπήρξε μια διακριτή διακοπή στη κοσμοθέωση του Steiner. Σε αυτό το συμπέρασμα κατέληξαν και κάποιοι κριτικοί του.

Όμως τόσο από τα ίδια τα λόγια του Steiner όσο και από μια προσεκτική μελέτη και των δυο φάσεων του έργου του, δεν έχουμε καμία αμφιβολία για το ότι δεν υπήρξε ποτέ μια τέτοια διακοπή στην κοσμοθεώρηση του. Έχει δηλώσει ξεκάθαρα ότι είχε πάντοτε πρόσβαση στη γνώση των ανώτερων επίπεδων συνείδησης, ακόμη και την περίοδο των πρώτων του φιλοσοφικών εκδόσεων. Η βαθύτερή του ανησυχία ήταν η εξής: Πώς θα μπορούσε κάποιος να μιλήσει για κόσμους που δεν μπορεί να έχει πρόσβαση ο καθένας, σε μια εποχή στην οποία επικρατούσαν ο υλισμός και ο αγνωστικισμός, χωρίς κανένα σοβαρό αντίλογο; Αυτά τα δυο στοιχεία τα βρήκε τόσο καλά ριζωμένα στο δυτικό πολιτισμό που αναρωτήθηκε κάποιες φορές εάν θα πρέπει για πάντα να διατηρεί τη σιωπή του σχετικά με την ανώτερη γνώση.

Αυτή τη φορά στράφηκε τόσο στη μελέτη των στοχαστών που έκφραζαν την εποχή του όσο και του πιο πρόσφατου παρελθόντος, των οποίων διαπέρασε τις αντιλήψεις για τον κόσμο και τη ζωή, προκειμένου να βιώσει τα βάθη και τα όριά τους. Στο κόσμο του Γκαίτε βρήκε τη δύναμη να ξεπεράσει τον βασικό αγνωστικισμό και τον υλισμό, στοιχεία που είχαν επικρατήσει κατά κύριο λόγο εκείνη την περίοδο. Στο Νίτσε είδε την τραγική φιγούρα που είχε εξουδετερωθεί από αυτό, καθώς η ζωή του ήταν διαλυμένη από το γεγονός ότι η πνευματική του ευαισθησία, ήταν τέτοια που δεν του επέτρεπε να ζήσει σε αυτό τον κόσμο και η διανοητική του ακεραιότητα του απαγόρευε να υποκύψει στα ανειλικρινή διπλά πρότυπα της εποχής του.

Ούτε το βιβλίο του Steiner για τον Νίτσε ούτε τα γραπτά του για τη κοσμοθεώρηση του Γκαίτε ήταν γραφτό να είναι ένας περιγραφικός απολογισμός των φιλοσοφικών συστημάτων ή προβληματισμών. Αποκαλύπτουν μια εσωτερική πάλη

του πνεύματος που προκαλείται από την πνευματική κατάσταση της εποχής τους, την οποία ο αναγνώστης πρέπει να κατανοήσει εάν επιθυμεί να ακολουθήσει τα βιβλία αυτά και να τα κατανοήσει πλήρως. Όταν οι μελέτες αυτές επεκτάθηκαν ώστε να περιλαμβάνουν μεγαλύτερες χρονικές περιόδους όπως στο *World and Life Conceptions of the Nineteenth Century* και το *Mysticism at the Dawn of the Modern Age*, γίνονταν όλο και περισσότερο ορατές οι συνθήκες κάτω από τις οποίες ο κάθε στοχαστής έπρεπε να εργαστεί.

Όταν ο Steiner έκδωσε το παρόν έργο το 1914 με το τίτλο *Αινίγματα Φιλοσοφίας*, χρησιμοποίησε το βιβλίο *World and Life Conception of the Nineteenth Century* ως δεύτερο μέρος, το οποίο τώρα εισάγει μια σύντομη περιγραφή όλης της ιστορίας της φιλοσοφίας στο Δυτικό κόσμο.

Τα ανθρωποσοφικά βιβλία του Steiner κάνουν την εμφάνισή τους κατά τη χρονική περίοδο που η εξέλιξη της ανθρωπίνης συνείδησης παίζει ένα σημαντικό ρόλο. Τώρα μπορεί εν μέρει να παρουσιάσει μια σύντομη σκιαγράφηση της φιλοσοφικής σκέψης του Δυτικού κόσμου.

Η ιστορική προσέγγιση του Steiner είναι συμπτωματολογική και ακριβώς την ίδια μέθοδο χρησιμοποιεί και στην ιστορία της φιλοσοφίας. Οι σκέψεις που αναπτύχθηκαν στην πορεία της ιστορίας, εκλήφθηκαν ως συμπτωματικοί παράγοντες για τον τρόπο σκέψης που επικρατούσε τη δεδομένη χρονική στιγμή. Ο Steiner εντόπισε τέσσερις διακριτές φάσεις στην πορεία εξέλιξης της δυτικής σκέψης. Η κάθε μια από αυτές τις περιόδους διαρκούσαν περίπου επτά ή οκτώ αιώνες, με σημείο εκκίνησης τους προ-Σωκρατικούς στοχαστές της Ελλάδας.

Εδώ η καθαρή σκέψη, ελεύθερη από απεικονίσεις, αναπτύχθηκε μέσα από μια παλαιά μορφή συνείδησης που εκ-

φραζόταν με μύθους και συμβολικές εικόνες. Η κορύφωση της περιόδου αυτής ξεκινά με τους κλασσικούς φιλόσοφους, Σωκράτη, Πλάτωνα και Αριστοτέλη και τελειώνει με την Ελληνιστική περίοδο.

Μια δεύτερη φάση ξεκινά με τη Χριστιανοσύνη και φτάνει μέχρι το 9^ο αιώνα μ.Χ. Ο Steiner χαρακτηρίζει τη περίοδο αυτή ως την εποχή της αφύπνισης της συνείδησης του εαυτού και είναι πεπεισμένος ότι μια πιο ενδελεχή ιστορική μελέτη της περιόδου αυτής θα αποδείξει την αρτιότητα του όρου αυτού. Σε αυτή τη περίοδο, η εμφάνιση της αυξημένης επίγνωσης του εαυτού, μείωσε την σημαντικότητα της εννοιολογικής σκέψης καθώς αναπτύσσεται η θρησκευτική ανησυχία της ψυχής με το δικό της πεπρωμένο. Η αναδυόμενη αυτογνωσία της φάσης αυτής είναι έντονα αισθητή, αλλά δεν οδηγεί σε μια πνευματική ενασχόληση με την έννοια του «εαυτού». Σε μια τρίτη περίοδο διαδίδεται μια νέα θεωρία όταν οι σχολαστικοί φιλόσοφοι βρίσκονται όλο και περισσότερο αντιμέτωποι με το βασανιστικό ερώτημα σχετικά με τη πραγματικότητα της ίδιας της σκέψης. Αυτό που συχνά θεωρείται ως μια παρέκκλιση σε απλές λεκτικές διαμάχες, οι συζητήσεις κατά το μεσαίωνα για τη σημασία των οικουμενικών ιδεών, τώρα θεωρούνται πλέον ως ένας ψυχικός αγώνας μιας βαθιάς ανθρώπινης ανησυχίας. Έτσι η μακροχρόνια διαμάχη μεταξύ του ρεαλισμού και του νομιναλισμού εμφανίζεται κάτω από νέο φως. Καθώς οι νομιναλιστές φαίνονται ως νικητές της διαμάχης αυτής, το κλίμα για τη σκέψη της τέταρτης φάσης προετοιμάζεται σταδιακά.

Από την Αναγέννηση η φυσική επιστήμη προχωρά για να αναπτύξει μια νέα κοσμοθεώρηση κατά την οποία το αυτοσυνείδητο εγώ πρέπει να βιώσει τον εαυτό του ως ξένο στοιχείο. Η εμφάνιση της εμπειρίας αυτής οδηγεί σε μια νέα εσωτερική

πάλι κατά την οποία η τέταρτη φάση της ιστορίας της φιλοσοφίας, είναι από τώρα και στο εξής βαθιά εμπλεκόμενη με τα κυρίαρχα ρεύματα σκέψης: Εξακολουθούμε να ζούμε στη φάση της συνείδησης. Οι διάφορες μορφές των ιδεαλιστικών, υλιστικών και αγνωστικιστικών φιλοσοφιών, υπόκεινται στην ένταση που προκλήθηκε από την προοιωνίζουσα κατάσταση. Καθώς ο Steiner τις χαρακτηρίζει, επισημαίνει ότι οι διαφορετικές προσωπικότητες των στοχαστών μπορεί να μην έχουν καμία επίγνωση για τα ρεύματα που εκδηλώνονται στον τρόπο σκέψης τους, αν και οι συνδυασμοί των ιδεών και των σκέψεών τους στη ουσία δίνουν μορφή και κατεύθυνση στα ρεύματα αυτά.

Στο τελευταίο κεφάλαιο του δεύτερου μέρους του βιβλίου, ο Steiner περιγράφει τη δική του φιλοσοφία όπως την είχε αναπτύξει στα προηγούμενα του βιβλία *Truth and Science* και *Philosophy of Freedom*. Σε αυτή την περιγραφή γίνεται ξεκάθαρη η σχέση μεταξύ των φιλοσοφικών του έργων και εκείνων της ανθρωποσοφίας. Ως φιλοσοφία πνευματικής δράσης, στο βιβλίο *Philosophy of Freedom* δεν δόθηκε απλά ως ανάλυση των παραγόντων που εμπλέκονται στη διαδικασία της γνώσης, ούτε ως μια δυνατότητα της ανθρώπινης ελευθερίας μέσα σε έναν κόσμο που φαινομενικά καθορίζεται πολύπλευρα. Η μελέτη αυτού του βιβλίου προσδοκούσε να εφοδιάσει ταυτόχρονα με μια πορεία συμπυκνωμένης άσκησης της σκέψης και με την ανάπτυξη μιας νέας δύναμης μέσω της οποίας ο άνθρωπος θα μπορούσε να γίνει πραγματικά ελεύθερος.

Η δήλωση του Αριστοτέλη (Μετά τα φυσικά XII, 1072b), *ή γάρ νοῦ ἐνέργεια ζωή*, γίνεται μια πραγματική εμπειρία του στοχαστή, γεννιέται η ελευθερία του ανθρώπου. Ο άνθρωπος απελευθερώνει τις πράξεις του στον εξωτερικό κόσμο, αναπτύσσοντας την ηθική φαντασία που είναι απαραίτητη για τη

κατάσταση στην οποία βρίσκεται. Την ίδια στιγμή το πνεύμα του απελευθερώνεται από το σαρκικό περίβλημα στο οποίο οι σκέψεις είχαν εμφανιστεί ως μη πραγματικές σκιές. Η διαδικασία της πνευματικής του ανάπτυξης είχε ξεκινήσει.

Έτσι το βιβλίο Αινίγματα Φιλοσοφίας μπορεί να θεωρηθεί ως μια γέφυρα που μας οδηγεί από τα παλαιότερα φιλοσοφικά έργα του Steiner στη μελέτη της Ανθρωποσοφίας. Τα υπόγεια ρεύματα που χαρακτηρίζονται από τις τέσσερις κύριες φάσεις της εξέλιξης της σκέψης, οδηγούν από τη δυναμική στην ολοένα και αυξανόμενη πραγματικότητα της αφύπνισης του πνεύματος. Όσον αφορά τις ασκήσεις που περιγράφονται στα συγκεκριμένα ανθρωποσοφικά βιβλία, δεν θα μπορούσε να υπάρχει καλύτερη προετοιμασία από τη συμπυκνωμένη μελέτη που παρουσιάζεται στο βιβλίο του Steiner, *Philosophy of Spiritual Activity*.

Fritz C. A. Koelln
Απρίλιος, 1973

ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ

ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΩΝΤΑΣ την πνευματική εργασία που έκαναν οι άνθρωποι για να λύσουν τα αινίγματα του κόσμου και να δώσουν απαντήσεις σε ζωτικής σημασίας θέματα επανερχόμαστε ξανά και ξανά στο ρητό που ήταν γραμμένο στο ναό του Απόλλωνα στους Δελφούς: **Γνώθι σαυτόν.**

Καθώς η ανθρώπινη ψυχή συλλαμβάνει αυτές τις λέξεις, αισθάνεται ότι έχει ένα στήριγμα, μια βάση για την κατανόηση του κόσμου. Στην ύπαρξη ενός οργανισμού περιέχεται η αναγκαιότητα να αισθάνεται πείνα. Η ύπαρξη της ανθρώπινης ψυχής στο επίπεδο κάποιας εξέλιξης της φθάνει να παράγει μια παρόμοια αναγκαιότητα. Αυτή η αναγκαιότητα οδηγεί στην αναζήτηση ενός πνευματικού αγαθού, το οποίο, όπως η τροφή αναζητείται με τη φυσική πείνα, έτσι αναζητείται από εσωτερικές θυμικές απαιτήσεις το «γνώθι σαυτόν». Αυτή η αίσθηση της πνευματικής πείνας μπορεί να κυριεύσει τόσο έντονα την ψυχή, ώστε να καταλήξει στο συμπέρασμα: Είμαι στο αληθινό νόημα της λέξης **τελείως άνθρωπος**, όταν η σχέση μου με τον κόσμο βασίζεται στο «γνώθι σαυτόν». Η ψυχή μπορεί να προχωρήσει τόσο, ώστε να θεωρεί αυτή την αίσθηση σαν μια **αφύπνιση** από ένα όνειρο, στο οποίο ήταν βυθισμένη πριν από τη βίωση αυτής της αίσθησης.

Ο άνθρωπος αναπτύσσεται την πρώτη περίοδο της ζωής του έτσι, ώστε να ενισχύεται η δύναμη της μνήμης του, με την οποία μπορεί αργότερα να θυμάται εμπειρίες του μέχρι κάποια χρονική στιγμή της παιδικής του ηλικίας. Ότι βρίσκεται **πριν** από αυτή τη χρονική στιγμή, το αισθάνεται σαν όνειρο που έζησε και από το οποίο βγήκε ξυπνώντας. Η ανθρώπινη ψυχή